

szájba. Nem szembesít a problémákkal, csak felmutatja azokat. Nem teszi megéltté, csak láthatóvá az eseményeket. Panoptikum. S miközben ezek között akadt egészen gazdag vizualitással, pontos koreográfiával előadott, sőt, jó minőségű élő zenével dúsított előadás, többlet-hozadékot, személyiségfejlesztő eredményt – véleményem szerint – nem hordoz.

Talán éppen a Semmi kapcsán érdemes lenne szakmai beszélgetéseket kezdeményezni az alapokról, arról, hogy hogyan van a színháznak, a színházi nevelésnek értelme. Hogy nem feledkezhetünk meg arról, hogy a gyermeki személyiséget kívánjuk fejleszteni, nem diktátumokkal, nem kötelezően bemagolandó szentó életek példájával – hanem tapasztalásokkal.

Különösen boldogok lehetünk akkor, amikor a szabad gondolkodás, és nyitottság érvényesül a nevelésben – s ez tükröződik a gyerekek színjátszásában. Ez az, amit mindenáron meg kellene őrizni. Ezért kell ellenérzéseinket megfogalmaznunk, ha játéuk a hamis látszatokra épül. Mert csak így remélhetjük, hogy neveltjeink a színház által megtanulnak valami nagyon fontosat magukról, a világról, a közösségről, amiben élnek. Így bizonyosan nő legalább a tolerancia-szintjük, merthogy átélhetővé, átgondolhatóvá válik a világ számukra...

Meg kell tehát ismertetnünk őket a keresés reménytelenségével is, hogy válaszokat adhassanak, ha elhangzanak Pierre Anthon mondatai a szilvafa tetejéről:

„Pár éven belül mindannyian halottak vagytok, semmik, akiket elfelejtenek. Úgyhogy ennyi erővel már most is elkezdhettek gyakorolni, milyen is az.”

Nem a Fontos Dolgok Halmát kell megalkotnunk, de el kell gondolkodni azon, mit, miért és hogyan érdemes csinálnunk. Hogy válaszokat találjunk, ha vannak...

Tanuljunk ünnepelni!

Dolmány Mária

Számos forrás, számos tanulmány foglalkozik az ünneppel, az ünnepléssel, köztük e periodika 9. száma³ Trencsényi tanár úr előadása nyomán. Én magam 2009-ben a Spárta dráma módszertani rendezvény egyik műhelyén foglalkoztam a témával *Tanuljunk ünnepelni! – a drámaóra mint a hétköznapjaink ünnepeivel, ünnepeink rítusaival való ismerkedés/foglalkozás egyik lehetséges formája* címmel.

Márai szerint: „Ha az ünnep elérkezik az életedben, akkor ünnepelj egészen... Mindenek fölött legyen benne valami a régi rendtartásból, a hetedik napból, a megszakításból, a teljes kikapcsolásból, legyen benne áhítat és föltétlenség! Az ünnep az élet rangja, felsőbb értelme. Készülj föl rá testben és lélekben! S nemcsak a naptárnak van piros betűs napja. Az élet elhoz másféle, láthatatlan ünnepeket is. Ilyenkor felejts el mindent, figyelj az ünnepre!”

De vajon tudjuk-e mik is a régi rendtartások, mi a hetedik nap? Tudunk-e megszakítani, kikapcsolni? Képesek vagyunk-e az áhítatra? Hogyan lehet mindezt felkészülni? Hol tanítják ezt meg a számunkra?

Trencsényi tanár úr, előadásának végén teszi fel megválaszolatlan kérdésként: „hová lesznek az utóbbi húsz év ünnepformáló pedagógiai, közművelődési törekvései?”, majd megemlíti jó néhányat, drámás körökből, az akkori elmúlt húsz évből. Azóta már lassacskán újabb húsz eltelik, de a kérdés ma is ugyanígy igaz.

Iskoláink életnek, napjainknak állandó szervezői az ünnepek. De miféle ünnepek? Mi is az ünnep valójában?

A természetközeli falusi világban az életet a hétköznapok és az ünnepek váltakozása szervezte. Formájuk és tartalmuk rendjét hosszú évszázadok alatt rögzült, íratlan szabályok határozták meg. E rendben az is értelmesnek bizonyult, aminek eredetét, célját már senki sem tudta pontosan felidézni. A természet változásai, ciklikussága, az idő múlása, az emberi élet múlásával való párhuzama alakították az ünnepeket olyanná, amilyenek voltak. Az ünnep mindenki számára átélhető és érzékelhető ritmust adott az életnek.

„A régi kultúrák emberei olyan szilárd pontokat rögzítettek az idő megállíthatatlan folyamában, amelyekkel jelölhették a hónapok és az évek körforgását, megalkothatták időszámításukat, s így rendezhették az életüket is. E szilárd napok többnyire a természethez vagy a történelemhez kapcsolódtak... Az ünnep

³ Trencsényi László: Az ünnepek és a pedagógiai reformok. DPM, 1995. 1. szám

emelkedett és fölemelő békéje hozzásegít ahhoz, hogy meglássuk életünknek és a világ létének értelmét, hogy bátorságot merítsünk az élet elvállalásához, szembenézzünk fájdalmaival, és rátaláljunk igazi örömeire.”⁴

Évekkel ezelőtti műhelyfoglalkozásom címének azt adtam: „Tanuljunk ünnepelni!”. Akkor együtt igyekeztünk megfejteni az ünnep titkát, olyan apró jelzéseket, gesztusokat igyekeztünk gyűjteni, amelyek segíthetnek ünnepivé tenni egy-egy pillanatot, de közel sem merítettük ki a témát. Ez a felszólítás ma is érvényes. A bennünket és főként a ránk bízott gyermekeket körülvevő világ mintha elfelejtett volna ünnepelni – a szó eredeti, nemes értelmében. Ma már a vasárnap sem a régi, már rég nem a közös pihenés és az álmodozás ünnepe, sem az egyházi jellege nem olyan jelentős. Talán a szó eredetére utaló vásár ünnepe áll a legközelebb a ma vasárnapjaihoz, egy „leértékelt” szintre süllyedt „vásárnap”, melyet egyre több család életében a piacorientált, reklámok uralta világban a bevásárlóközpontokban tett zarándoklat tölt ki. Tele feszültséggel, a gyerekek toporzékolásával egy-egy pult előtt, a pénztárca diktálta lemondásokkal, és végül a megelégedés, a feloldódás helyett gyakran a kielégítetlenség, majd a fásultság érzetével. Mára egy jelentős réteg számára már ez a társas „multság” is csak a vágyakozás tárgya. Marad a tévőzés, az egymás melletti magányos elvonulás, bezárkózás.

Ünnepeink másik rétege – a történelmi eseményekhez kötődő ünnepeink – folyamatos politikai csatározások színterei, buzdító és mocskolódo beszédek, az ideológiai hovatarozás szerinti szétválasztódás, konfrontálódás terévé váltak. Elveszett a múlt nagy eseményeinek, nagy alakjainak felidézése, a közösségi összetartozás erősítésére szolgáló tiszta ünnep.

Az évszázadokon át hagyományos, a kultúránkhoz kötődő ünnepek mellé a világ nyitottsága révén beszivárogtak más kultúrák ünnepei, szertartásai is, melyeket gyakran nem meggyőződésből, nem a valódi tartalom ismeretében, csupán külsőségeikben, mint új divatot veszünk át és illesztjük be naptárunkba.

Ma már majd mindennek ünnepe, világnapja van. Az ünnep már nem különlegesség, nem örömteli esemény, amely a hétköznapi rutinjából való kiszakadást, a kikapcsolódást, az örömet jelenti, sokkal inkább nyűg, kötelezettség, újabb és újabb teher. Ma még inkább igazak Nietzsche múlt században írt szavai: „A művészet nem az, hogy meg tudunk-e rendezni egy ünnepet, hanem hogy találunk-e olyanokat, akik örülnek neki.”

Mit kezdhet ebben a világban az iskola, a pedagógus az ünneppel?

A korai ünnepeken a közösségek együtt, cselekvőként vettek részt a szertartásokban. Később már csupán a közösség egy része idézte fel az ünnep tárgyát képező eseményt, míg a másik része nézőként vett részt. Ettől kezdve a látvány jelentősége megnövekedett, egyre több színházi elem került bele az ünnepi rítusokba. A közösség jelentős része az aktív résztvevőből az esemény szemlélőjévé vált. Mára már nem is aktív szemlélő, így nem is része igazán az ünnepnek. Ezzel az ünnep egy igen fontos eleme, a közösségteremtés, a közösségépítés veszik ki az ünnepből. Az ünnep önmaga ellentétébe csap át, értelmét veszti. Pedig éppen ebben az értelemben lenne igazán nagy jelentősége az iskolák számára az ünnepnek, amennyiben nem csupán a szemlélő szerepét szánja a gyermekeknek, hanem részesévé, alakítójává tudja, meri tenni az eseményeknek.

Az elmúlt évtizedben az iskolák profleremtési szándéka egyre erősödni látszik, a létért folytatott küzdelem részeként. Az iskolák életében a kötelező ünnepeken túl egyre több eseményt szerveznek, igyekeznek szokássá, hagyománnyá formálni. A már emlegetett Trencsényi-írásban néhány – akkoriban alternatívnak nevezett – iskola példáját olvashatjuk. Mára ezek a szemléletek egyre terjedőben vannak, ám mint a más-honnan átvett ünnepeknél, itt is fennáll a veszély, hogy csupán a külsőségeket vesszük át, és elmarad a valódi belső nevelési, közösségteremtési tartalom. Gyakran találkozom olyan eseményekkel, melyeken nyomokban még felfedezhetők a megálmodók szándékai, de az évek folytán csak a rutin maradt, így a valódi tartalom nélkül csak a „kipipálás” végett valósul meg a munkaterv részeként feltüntetett megmozdulás. Itt látom én a szerepét a drámás „fertőzöttséggel” bíró pedagógusnak. Itt kell, hogy belépjen, beavatkozzon: itt van nyitva a kiskapu, ahol befurakodhat, és elindulhat térhódító útjára a cselekedtetve, játékon, valós közösségi tevékenységen keresztül való tanítás-nevelés módszere, a dráma.

Az iskolai ünnepeket nem a nemzeti ünnepekre, és az évkezdő, majd -záró ünnepekre korlátozva gondolom. Számomra minden olyan esemény az iskola életében, amely a hétköznapi rendből kiszakítja a közösség egészet, még ha csak egy órácskára is, az ünnepek közé tartozik. Ide sorolom ilyen formán a pro-

⁴ Lukács László: Ünnepi áhítat. Korunk, 2000. decemberi szám (interneten elérhető – a Szerk.)

jektnapokat, a megemlékezéseket (névadóról, helyi évfordulóról, /világ/napokról stb.), és persze nem felejthetünk el a naptári ünnepekről, legyenek azok hagyományosan a mi kultúránkhoz, vagy más kultúrákhoz köthetőek, esetleg az iskola profiljából adódóak.

Ezeket az eseményeket kell valóban, az ősi értelemben vett ünneppé, közösségi rítussá, együttes élménnyé tenni. Erre pedig a dráma lehetőséget, teret ad. A gyerekeknek, ha lehet, még inkább szükségük van az ismétlődő eseményekre, hogy a világban, az időben eligazodhassanak. Ez növeli biztonságérzetüket, otthonosságérzetüket. Azonban a hagyományos nézői pozíciót el kell dobnunk, hiszen a gyermekeink számára ebben a szerepben nem tudunk valódi élményt nyújtani. Nem tudjuk felvenni a versenyt a videók, számítógépes játékok képi világával, színességével, látványosságával, pörgésével. A ma gyerekeinek ingerküszöbe jóval magasabban van, minthogy azt a hagyományos műsorokkal akár csak súrolhatnánk.

Nem kell, nem szabad, hogy az iskola minden tekintetben a minket körülvevő világ „igényeinek” akarjon megfelelni, de figyelembe kell vennünk azokat, hogy az értékteremtés, a nevelés érdekében saját hasznunkra fordíthassuk. Az egyik ilyen „hóbort” az interaktivitás igénye. Ezt kell megragadnunk, ezzel vonhatjuk be a gyerekeket, sőt alkalmanként a szülőket is, és teremthetünk valódi közösségi élményt. Az ember társas lény, egyedül nem tud igazán ünnepelni, viszont élete végéig játékos lény (még ha ezt a kiskamaszok mereven elutasítják is, mondván ők már kinőttek ebből – hát ne nevezzük számukra játéknak!).

A jól kezelt, irányított kollektív játék, akár csoportokban, kisebb közösségekben, akár egy iskola teljes közösségében szervezzük is, a szociális kompetenciáktól kezdődően a felelősségvállaláson át a munkamegosztásig és -szervezésig, az egymás megismerésétől a tolerancia, az elfogadás fejlesztésén keresztül önmagunk megismeréséig fejleszti a gyermekeket. Az együtt megélt esemény, a közös élmények fokozzák az összetartozás érzését.

Persze, ez – mint a drámás tevékenységek általában – plusz energiát, szervezést, munkát igényel, de hozzáadott érték nélkül semmilyen formában nem várhatunk eredményt. Számtalan példa van, jó néhány az elmúlt két évtizedben rögzítésre is került, hogyan lehet megteremteni az élményt adó ünnepet, hogyan lehet a drámás szemléletet becsempészni az iskola, és nemcsak a kisebb közösségek életébe. Hogyan lehet egy jól működő iskolai színjátszó csoport túlterhelése nélkül, bevonva őket, katalizátorként velük beindítani, általuk működtetni egy eseményt.

Sokszor nem a lelkesedés, az energia, hanem az induláshoz szükséges szikra hiányzik. Divat manapság a jó gyakorlatok gyűjtése és közzététele. Nem teljes forgatókönyvek, sokkal inkább megvalósítási, szervezési ötletek lehetnek hasznosak. *Gyűjtsük hát össze a működő formákat!*

A költészet napja kapcsán néhány elszalasztott lehetőségről, illetve arról, hogyan lehetne megragadni, kihasználni, értékessé tenni, drámás szemmel tekintve a megmozdulásokat.

Az utóbbi években terjed környékünk iskoláiban, hogy a költészet napjáról, József Attila születésnapjáról megemlékezzenek. Általánosan ilyenkor a legjobb szavalók kapnak lehetőséget megmutatkozni az iskola előtt egy rövidke összeállításban, amelyre nemigen készülnek külön, leginkább a korábban versenyeken elhangzott verseiket ismétlik meg egy iskolagyűlésen. De van olyan is, ahol egy egész délutánt, estét szánnak rá, ahol az iskola java a helyi művelődési házba szervezett házi versennyel teremt ünnepélyes pillanatok. Erre hetekig készülnek, osztályokon belüli selejtezőket tartanak, a költészettel foglalkoznak. De az utóbbi években megjelentek színházak stúdióinak összeállításai, amelyeket pályázat útján, vagy a fenntartó által finanszírozottan ingyenesen lehet meghívni.

A megemlékezésen túl mit nyújtanak ezek az alkalmak?

Az első esetben annyit, hogy az iskola tanulói számára tudatosítja, kik azok, akik az intézményt (eredményesen) képviselik, az elhangzó szavatokkal több ez, mint egy nyilvános dicséret, azonban az elhangzó versek, prózák nem alkotnak semmilyen egységet, így a megmozdulás időtöltés szintjén marad. Pedig, ha aktuális „problémát”, gondolatot vetnék fel az elhangzó szövegek, máris adva lenne a megemlékezés kikapálásán túl, egy művészeti élményen alapuló (az érzéseket, érzelmeket is megmozdító) felütés egy-egy fontos kérdés feldolgozásához. E nélkül elszalasztunk egy lehetőséget a művészeteken át való nevelés kihasználására.

A második esetben az eredeti koncepció szerint jelentős pedagógiai tartalommal bíró megmozdulásról van szó. Itt már a készülés folyamata is nevelő erővel bír: minden gyermek kiválaszt magának egy verset, és azzal kiáll egy jelentősen védett környezetben, azután az osztály előtti szavatok alapján a közösség dönt arról, ki legyen az, aki az iskolai rendezvényen képviseli őket, akiért személyesen izgulhatnak. Ter-

mészetesen a versenyekkel óhatatlanul együtt jár a csalódás, az igazságtalanság érzete, amelyet leginkább nem a valódi igazságtalanság, hanem a személyes elfogultság okoz. És itt hiányzik a rendszerből ennek a megtapasztalt belső-külső konfliktusnak a feldolgozása, beszélgetéssel, drámás eszközökkel, a korosztálytól és pedagógustól függően.

A harmadik választás is adna lehetőséget az időtöltésen túl is, ha a (házhoz jövő, és az igazi színházi élmény több elemét is nélkülöző) program előkészítéseként, illetve a látottak feldolgozására foglalkozásokat tartunk. Számomra a drámás gondolkodás, a drámás szemlélet egyik fontos eleme az, hogy minden iskolai megmozdulásban keresem a lehetőséget, hogyan tehető komplex élménnyé, hogyan teremthető meg, hogyan aknázható ki belőle a lehető legtöbb nevelési lehetőség, tartalom. Ez jóval több energia, átgondoltság, szervezés, de elveim szerint éppen ezért lennének ott, éppen ezek a hétköznapitól eltérő alkalmak rejtik a lehetőségeket alapfeladataink megvalósításának megkönnyítéséhez.

A költészet napja kapcsán szeretnék még egy gondolatot megosztani – az irodalomtanítás megtámogatására, konkrét tanítási, nevelési lehetőség kiaknázására. Egyik sem a fent említett iskolai megmozdulás szintjén emlékezik meg a költészetéről, hanem korosztályi szinten dolgozza fel. Én magam nem vagyok irodalomtanár, de rendkívül fontosnak tartom az irodalomtanítás kapcsán, hogy arról is szóljon, hogy mint művészeti kifejezésforma mit ad alkotójának és befogadójának, hogy mikor, mitől érzi az ember, hogy egy megemelkedettebb eszközhöz kell, hogy folyamodjon annak érdekében, hogy gondolatait megossza, átadja. Szólnia kell arról is, hogy attól a pillanattól kezdve, mikor a költő, író kiadja kezéből művét, a befogadóra bízva annak értelmezését. Így mindenki számára mást és mást jelenthet majd attól függően, hogy milyen korban, milyen élethelyzetben, milyen élettapasztalattal a hátunk mögött, milyen érzelmi állapotban kerül elének a mű. Ezek feldolgozására adhat apropót a jeles nap. Drámás feldolgozás indítása lehet az, hogy például az osztályt, évfolyamot egy kutatócsoport keresi meg felkérésével. Azt a feladatot kapták, hogy készítsenek egy adott irodalmi alkotás (én nem a kötelező tananyaghoz kapcsolódót választanék, hanem az aktuális korosztályhoz szólót) sikerének okait feltáró tanulmányt. A csoport segítségét kéri e munkában. A foglalkozás konkrét tartalmát az adott csoportra, a műre kell tervezni. Tanítási tartalom lehet a mű megismerésén, vagy a megismerésére irányuló érdeklődés felkeltésén túl a konkrét mondanivalóról való gondolkodás, a műelemzés kreatív megközelítése, a gondolkodás felszabadítása, a befogadás élményének megtapasztalása.

Számomra az is érdekes, izgalmas lehetőség, hogy miként dolgoznának fel a gyerekek egy adott gondolatot, milyen formát, műfajt, stílust választanának. Ehhez egy szakértői jellegű játékpanel jut az eszembe, igaz, ez legalább egy projektnapot igényel. egy tankönyvi szöveggyűjtemény és feladatsor összeállításához kérve a gyerekek segítségét, belefér szövegek, szövegrészletek megírása, kérdéssorok megalkotása, a társművészetek, kreatív formák bevonása... Számomra igen fontos, hogy megismerhetem, hogyan gondolkodnak, mit tartanak fontosnak egy adott témához kapcsolódóan, miket kérdeznének meg, mik azok a formák, amik szerintük segítik a feldolgozást. És nem mellékesen, mivel ebben a munkaformában mindenki maga találhatja ki a feladatát, dönthet arról, hogy önállóan, másokhoz csatlakozva team munkában dolgozik-e, pedagógusként rengeteg tapasztalatot szerezhetek a csoport viszonyrendszeréről, és az egyes gyerekekről egyaránt.

Végül egy nagy közösségi játék: minden osztály egy-egy verset tanul meg egy szerkesztett műsorból, úgy, hogy az osztályon belül is kisebb csoportok tudnak egy-egy versszakot – ebben a részében a projektnek a „hogyan tanuljunk verset” módszerek taníthatóak. Ezt követi a közös megmozdulás (iskolai csoportok számától függően alsó-felső tagozatra bontva, vagy kis iskolában akár egyben), ahol a műsort az egyes szövegek megszólalását segítő karmester irányításával hangoznak el a versek, kerekedik ki a műsor. A program hozadéka az összetartozás élménye annak kapcsán, hogy csak együtt tudjuk végrehajtani, külön-külön csak egy-egy apró szeletet tudunk, míg a valódi alkotást együtt hozzuk létre, és éppen ebből fakad az izgalma is, ebből fakad a megemlékezéseken, ünnepeken olyan gyakran hiányolt figyelem.

A példákhoz most szándékosan egy olyan alkalmat választottam, amely nincs a hagyományos, kötelező ünnepek között. Ilyen jeles napokkal tele a naptár. Érdemes gondolkodni bennük, érdemes tartalommal feltölteni színesíteni vele az évet. A rájuk „fecsérelt” időt a járulékos értékek eredményeképpen visszanyerjük a hétköznapokban.

